

**İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ KÜTÜPHANECİLİK
BÖLÜMÜ'NDE YİRMİ BEŞ YIL**

Jale Baysal*

Öz

İstanbul Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü'nde Jale Baysal'ın 25 yılını konu alan ve özellikle onun çalışmaları üzerine bilgi içeren bir yazıdır. Kuruluşu, Prof. Dr. Macit Gökberk'in girişimleriyle gerçekleştirilmiştir. Ünlü Alman kütüphanecisi Prof. Dr. Rudolf Juchhoff ilk başkanı olmuştur. 1964'te başlayan öğretim, 1968'de Profesör Juchhoff'un ölümünden 1974 yılına kadar çok zor bir dönem yaşamış ; bir ders olarak Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne bağlanmaktan, kapatılmaktan zor kurtulmuştur. YÖK yasasının çıkışı ile kadro sorunları çözümlenmiş, genç ve enerjik bir öğretim elemanı kadrosu oluşturulabilmiştir. Bölüm, 35'inci kuruluş yıldönümünü** yaşamakta, gelişmesini sürdürmektedir.

Abstract:

This paper about Jale Baysal's 25 years in Istanbul University Library and Information Science Department and especially about her works. Department was established thanks to Prof. Dr. Macit Gökberk's works. Famous German librarian Prof. Dr. Rudolf Juchhoff was first head of Department. Education was started at Department in 1964. When Prof. Dr. Rudolf Juchhoff was died in 1968, Department has very bad days until 1974. When YÖK Law came out, Department solved personel problems. With young and dynamic personel, Department has 35th anniversary and growing day by day.

Anahtar Kelimeler: *Kütüphanecilik Bölümü, kütüphanecilik eğitimi.*

Keywords: *Library and Information Science Department, librarianship education.*

Kütüphanecilik Bölümü 35'inci yılını yaşıyor. Geniş bir öğretim elemanı kadrosu var, yeterli bir mekanı var, zengin araç ve gereci var, bilgisayarların önünde sağlıklı biçimde oturabilmek için özel iskemleleri bile var. Bu noktaya nerelerden ulaştığımızı anımsatacak bir konuşma yapacağım. 1968'de doktoramı verdim, 1993'de emekli oldum, böylece bölümde 25 yılım var.

---

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü Emekli Öğretim Üyesi

** Yazı, 2000 yılı tarihlidir.

Kütüphanecilik Bölümünü, Türkiye'nin en seçkin aydınlanmacısı Profesör Doktor Macit Gökberk'e borçluyuz. Fakülte Kurulu'na böyle bir bölüm açılması için öneri götürən de, kurucu olarak ünlü Alman kütüphanecisi Profesör Doktor Rudolf Juchhoff'la anlaşan da o olmuştur. Kütüphanecilik "Bölüm" olarak önerilmiş, fakültenin geleneğine uygun olarak "Kürsü" diye adlandırılmıştı. Juchhoff ilk öğrencilerini 1964-1965 ders yılında kabul etti. Türkiye'ye geldiği sırada 70 yaşını aşmış ancak ; enerjisinden ve zihin gücünden hiç kaybetmemişti. Yargılarında sağlam, kesin, disiplinli, bunlarla beraber çok nazik, insan kıymeti bilir, kısacası eski Almanya'dan kalmış gerçek eski bir şövalye gibiydi. Ondan fakülteye kalan en değerli miras, kütüphanecilik konusuna saygı ve inanç olmuştur.

Juchhoff, doğal olarak Almanca konuşuyordu. Kendisine asistan olarak o yıl Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olan Meral Alpay verildi. Alpay, çevirmenliği üstlendi. 1968'de Juchhoff artık ülkesine dönmek istiyordu. Fakülte, aslen Belçikalı eski bir felsefe profesörü olan ve o sırada Güney Afrika'da kütüphanecilik bölümü başkanlığı yapan Vleeshauer ile anlaştı. Vleeshauer, İstanbul'a kadar geldi fakat Türkiye, ırk ayrımı güden ülkeler tebaasına çalışma izni vermediği için Vleeshauer'den yararlanma olanağı bulamadı. Bunun üzerine Juchhoff, hiç değilse ilk öğrencilerini mezun edebilmek için bir yıl daha Türkiye'de kalma kararı verdi.

Juchhoff, Fakülteyle yaptığı anlaşmada o sırada kuruluş aşamasında bulunan Genel Kitaplıkla da ilgilenmeyi üstlenmişti. Ben o sırada Genel Kitaplık müdürüydüm. Kendisiyle yakından tanışma olanağım vardı. Bir süre sonra Juchhoff, bölümün yeni kurulduğunu, öğretim elemanına ihtiyaç olacağını, bir doktora tezi yazmayı düşünüp düşünmediğimi sordu. Ben Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü mezunuyum. Mezun olur olmaz giriş sınavlarımı vermiş, doktora kaydımı yaptırmıştım. Türk küçük hikayeciliği konusunda bir tez yazmayı planlamış fakat hemen evlendiğim ve çocuk sahibi olduğum için doktorayı yürütememişim. Fakülte kalemine inip, kütüphanecilikte doktora yapacağımı, giriş sınavlarına girmek istediğimi bildirdim. "Sizin doktora kaydınız silinmemiştir, yeniden sınav gerekmez" denildi. Kaydım tam 15 yıl beni beklemişti. Müteferrika'dan yani ilk basımımızın kuruluşundan (1729), birinci Meşrutiyete (1876) kadar Osmanlı Türklerinin bastıkları eserler konusunu seçtim. Ne bastılar ve bu kitaplar Birinci Meşrutiyet'i etkiledi mi? sorusuna cevap bulma umudundaydım. Ne basıldığı toplu olarak bilinemiyordu. Çeşitli kütüphanelerin çıkardıkları eski harfli eserler katalogları vardı, Zenker'in Hammer'in bildikleri vardı. Böylece 47 275

bibliyografik tanımı tek tek gözden geçirmek zorunda kaldım ve ilgilendiğim dönem için 3066 kitap belirledim. Çalışma koşullarım yine çok elverişli değildi. Bütün gün kütüphanedeydim. Saat beşten sonra evimle ilgilenmem gerekiyordu. Tezimle ancak akşam yemeğinden sonra ilgilenebiliyordum. Zaman zaman bunaldığım, “bırakacağım” dediğim olurdu. Ancak samimiyetle merak ediyordum : “Ne bastılar, basılan kitaplar Meşrutiyet olgusunu etkilediler mi?” Böylece beş on gün sonra kendimi yeniden masa başında buluyordum. Bazen panellerde “Kadınların da bilme, bilim yapma merakı vardır” denildiğinde kendi hikayemi hatırlarım. Bazı kitapları görmem de gerekiyordu. Yalnız adlarından konularını anlayamıyordum. Kendi başına Milli Kütüphane’imizden daha çok eski harfli Türkçe kitap toplamış olan bankacı Seyfettin Özege, kitaplarını Erzurum Atatürk Üniversitesi’ne bağışlamıştı. Bu yüzden Erzurum’a kadar gitmem gerekti. Sonunda tez bitti. Kısmen basılabildi. Çıktığında 12.5 Liraya satılıyordu, bugün kitap müzayedelerinde dolarla alıcı buluyormuş.

1968 yazı başında hem Meral Alpay hem de ben doktor unvanını aldık. 1968 yazında Profesör Juchhoff’u kaybettik. En büyük bir saygıyla “dinince dinlensin” diyorum. Ondan Edebiyat Fakültesi’ne kalan en değerli miras da hiç değilse bazı çevrelerde görülen, kütüphanecilik konusuna karşı saygı ve inanç olmuştur.

Yine 1968’de UNESCO Türkiye’ye dokümantasyon ve bilimsel enformasyon alanlarında eleman yetiştirmek üzere dört burs verdi. Bu burslardan birisini kazandım ve aynı yılın kasım ayında Frankfurt’a gittim. Orada bir Dokümantasyon Enstitüsünde her ay bir hafta teorik dersler alıyor, kalan üç haftada Almanya’nın çeşitli illerindeki dokümantasyon merkezlerine uygulamaları görmeye gönderiliyordum. Berlin, Hamburg, München, Düsseldorf, Köln, Bochum, Julich. Belki hatırlamadıklarım da olmuştur.

Bu sırada Kütüphanecilik Bölümü Başkanlığı vekilliğini 1968 Eylül-Aralık ayları arasında tarih profesörü Fikret Işıltan, 1968 Aralık, 1974 Nisan ayları içinde de Prof. Dr. Faruk Timurtaş üstlenmişlerdir. 1968-1969 ders yılında, daha önceden önlem alınmadığı için Kütüphanecilik Bölümü’ne yine öğrenci kaydedilmişti ama artık Juchhoff yoktu. Faruk Timurtaş öğretim üyesi açığımı gidermek üzere Prof. Dr. Süheyl Ünver’i, tarihçi Doç. Dr. Muammer Özer’in, Türkoloji Bölümü’nden Prof. Dr. Ali Alparslan’ı ders vermek üzere Kütüphanecilik Bölümü’ne davet etti. Bu yıl çok zor bir yıldır, kütüphaneci olarak yalnız Meral Alpay vardı.

1969'da yurda döndüm. Okutman mıydı, öğretim görevlisi miydi, bir kadro bulundu ve bölümde dokümantasyon ve Türk yayın hayatı dersleri vermeye başladım. Bir yandan da ölümünde önce Prof. Juchhoff'la kararlaştırdığımız "Resmi daire kütüphaneleri ve dokümantasyon merkezleri" konulu doçentlik çalışmama başladım. 1972'de ben, 1973'de de Meral Alpay gerekli sınavlardan geçerek doçent ünvanını aldık. Buna karşın Edebiyat Fakültesi'ndeki bazı çevreler, bölümün kapatılması için girişimlerde bulunuyorlardı. Juchhoff'u iyi anlamış olanların gayreti sonuç verdi, 1974 Nisan ayında bir doçentlik kadrosuna atanarak Bölüm Başkanlığı'na getirildim, kapatılma tehlikesi ortadan kalktı.

Yine iki kişiydik : Meral Alpay ve ben. İlk asistanımız Aysel Yontar oldu. O sırada kütüphaneci olarak çalıştığı Boğaziçi Kütüphanesi'ne kendisini davet etmek için en az iki kere gitmişimdir.

Sonraki yıllarda Hasan Keseroğlu, Tuba Çavdar, Oğuz İçimsoy, Meral Kırkalı, Aynur Dursun, Mesut Yalvaç, Neslihan Uraz, İsmail Erünsal bize katıldılar. Fatih Erdoğan, yayıncılık işinin yanı sıra bölümün bazı derslerini üstlendi. Yardımcı öğretim elemanlarımız da oldu. Behire Abacıoğlu, Sönmez Taner ve uzun süreli olarak Erol Pakin. Pakin, Türkiye'de "sınıflama" konusundaki uzmanlarımızın en önde gelenlerinden biri olmuştur. Özel olarak İsmail Erünsal'ı anmak isterim : Çok olumlu bir kişilik, gerçek bir bilim adamı kalitesi ve gerçek bir "Hoca". Bu arada Juchhoff'un sağlığında Leman Şenalp'in de bölüme çok emeği geçtiğini anmadan geçmek istemem.

Almanya'dan dönüşte hemen bir "Kütüphanede Bilgisayar" konferansı verdim. Bir de yazı yayınladım. Bu yeni aracın kütüphaneleri nasıl etkileyeceği açıkça görülüyordu. Ama Almanya'da bile hala kullanılacak mı, kullanılmayacak mı tartışmaları sürmekteydi. Yazı makinesinin ilk icad edildiği yıllarda da "kütüphanede kullanılabilir mi, kullanılmaz mı?" tartışmaları olmuştu. 1885'de Amerika Birleşik Devletleri'nde Like Georg'da bu konuda keskin tartışmalar yaşanmıştı.

1975'den başlayarak, bölümde bilgisayar dersleri verdirmenin yolunu aradım. Beş yıllık bir uğraştan sonra, İstanbul Üniversitesi Haydar Furgaç Elektronik Bilgi İşlem Merkezinden sağladığımız elemanlarla 1979'da bölümde bilgisayar dersleri başladı. Ders veren uzmanların, kütüphanede bilgisayar kullanımı konusunda bilgileri yoktu. Bilgisayarımız da yoktu, dersler

kara tahtada veriliyordu. Bu konuda işi bilen ilk gerçek hocamız Meral Kırkalı olmuştur. Amerika'daki iki yıllık bir kütüphanecilik çalışmasından geliyordu. Ayrıca kızımın eşi de bize bir bilgisayar armağan etme nezaketini göstermiş bulunuyordu. 1984'te Türkiye'de ilk olarak bir "Kütüphanede Bilgisayar" sempozyumu düzenledik. Bir Amerikalı ve bir Alman bilgisayarçı da sempozyuma katıldılar. Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden, Hacettepe'den, Çukurova'dan bilgisayar kullanan bütün merkezlerden katılımcılarla çok etkili bir toplantıydı, üç gün sürdü. Bir de sonuç raporu yayınlandı.

Bilgisayar yanında gençlerimizin İngilizce dil bilgilerini geliştirmeleri de bana şart görünüyordu. Yabancı diller okulundan sağladığımız hocalarla bu dersler de başlatıldı ve 1984 yılına kadar sürdü. Bundan sonrasını Neslihan Uraz üstlendi. Haftada birkaç saatle İngilizce öğrenilemeyeceğini biliyordum. Dileğim bu konuda kendi kendilerine çaba gösterecek olanlara bir hoca desteği sağlamaktı. 1984 yılında bölüm dergimizi de yayınlamaya başladık.

1982'de arşiv konusunda düzenlediğimiz dizi konferansları anmadan geçmemeliyim. UNESCO'nun arşiv danışmanı Michael Cook, tarihsel ve modern arşivler konusunda on konferans verdi ve bunlar yayınlandı.

Bütün bunlarla birlikte şu noktayı da belirtmemem Jale Hanım'a haksızlık olur. Enerjimin büyük bir bölümünü, bölüm içi uyumun, dayanışmanın ve beraberliğin korunması için harcadım.

Bölüm elemanları Türkiye çapında etkinliklerde önemli görevler üstlenmişlerdir. TÜBİTAK, DPT, UNESCO Milli Komisyonu çerçevesinde bölümün adını duyurdular. IFLA ile ilişkiler kurdular. Meral Alpay'ın etkinliklerinden ikisini ayrıca anmak isterim : "Teori ve Uygulama Sempozyumu" ve IFLA'nın Standing Committee for Library Theory and Research üyelerinin toplantısı, IFLA komisyonu üyelerini ağırlamamız.

İki de paradoksu anacağım : Kütüphanecilik Bölümü YÖK yasasından büyük ölçüde yararlanmıştı. Önce kürsü değil, bölüm hakları elde ettik. Kadro sağlayabildik. Bu konuda Edebiyat Fakültesi olabildiğince cimri davranıyordu. İkinci paradoks benim bilgisayar kullanmayı öğrenmeyişimdir. Büyük bir yer sıkıntısı çektiğimden elde edebildiğimiz iki bilgisayarı benim makam odama yerleştirmek zorunda kalmıştık. Öğrenciler alıştırmalarını

benim odamda yapıyorlardı. Aynur Dursun ne çok uyarmıştır : “Hocam çok kolay, ne olur biraz ilgilenin.” İlgilenmedim. Hala da yazılarımı kırk yıllık yazı makinemde yazıyorum.

Bölümde bilgisayar derslerini açmaya uğraşırken çevremden de çok destek görmemişimdir. Değerli bir kütüphanecimiz “Biz depolarla fare pisliği temizlemeye uğraşyoruz, sen ne hayaller kuruyorsun” demiştir. Öğrencimiz Hasan Keseroğlu da şimdilerde bilgisayarın en sadık kullanıcılarından biri olduğu için açıklamakta sakınca görmüyorum, “Ben Edebiyat Fakültesi öğrencisiyim. Böyle şeylerle uğraşmayı isteseydim, teknik üniversiteye giderdim” diye bayrak açmıştı.

Kütüphanelerimizde çoğunlukla Edebiyat Fakültesi mezunları görev yapıyorlardı. Bir kütüphaneciyi kütüphaneci olmayandan ayıran bilgiler nelerdir diye bu kürsü macerasının en başında görmeye çalıştım : Kataloqlama bilgisi, sınıflama, bibliyografya, kütüphane yönetimi, depolama, mevcudu geliştirme, işletme, süreli yayın yönetimi ve bir kütüphaneci kültürü. Mina Urgan’ın “**Bir Dinazorun Anıları**” adlı kitabını çoğumuz okumuşuzdur. Orada kütüphaneci ile ilgili bir söz var. “Gerçek bir kütüphaneci olduğu için her şeyi bilen dostum Jale Baysal” diye bir ifade. Mina Urgan gibi çeşitli diller bilen o kadar geniş kültürlü ve görgülü bir bilim kadını olarak Mina Urgan’a göre kütüphaneci, her şeyi bilmelidir. Kimse her şeyi bilemez ama kütüphaneciden genel kültür aslında herkesçe beklenmektedir. Her şeyi bilmenin değil ama en çok gerekli olanları tanımanın kapısını açacak çok güzel kitaplar var. Özellikle kütüphanecilik bölümünden gelen dinleyicilerim için bunlardan en önemlilerini anmak isterim : Carl Sagan “**Cosmos: Evrenin ve Yaşamın Sırları**”. Fizikçiler ne yapmış, kimyacılar ne yapmış, biyologlar ne yapmış, astronomlar ne yapmış, inanılmaz derecede heyecan verici bir kitap. Bilim ve teknik bizi mutluluğa mı yoksa felakete mi götürüyor diye tartışanlar var ama bu kitap bilim yapan insanın yüceliğini de çok güzel ortaya koyuyor. Adnan Adıvar “**Tarih Boyunca Bilim ve Din**”, Niyazi Berkes “**Türkiye’de Çağdaşlaşma**”, dünümüzü ve bugünümüzü, bugüne nereden geldiğimizi en ciddi tarih araştırmacısından yine heyecanla tanıtılabilen bir kitap. Mazhar Şevket ve Nazan İpşiroğlu’nun ortak eserleri “**Sanatta Devrim**”. Yine Mazhar Şevket, İpşiroğlu ile Sabahattin Eyüboğlu’ndan “**Avrupa Sanatında Gerçek Duygusu**”, Adnan Turani’den “**Türk Sanatı**”. Kütüphanecinin belli bir kültür düzeyine erişmiş olması çok önemlidir. İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası’nın konserlerini kaçırmayın. Film festivalleri ile ilgilenin ve özellikle de edebiyat metinleri ile ilgilenin. Bunlar dünyamızın sınırlarını alabildiğine genişletirler. Nevzat Atlığ’ın klasik Türk müziği konserlerini de hiç kaçırmayın. Kitaplarla ilgili olarak Hasan Keseroğlu’nun gayretlerini de

anmadan geçemeyiz. Değerli kitaplar seçip, derslerinde bunlara zaman ayırmış, öğrencileri ile değerli metinler okumuştur.

Edebiyat konusu üzerinde özellikle durmak, bir de anımı dile getirmek istiyorum. Edebiyat bütün dünya insanları arasında ortak bir dil gibidir. Ortak tanıdıklarımız, ortak anılarımız olmuştur. Raskolnikof'u tanırız, birçok olaya beraber tanık olmuşuzdur. Beraber ağlamış, beraber gülmüşüzdür. Gelelim anya : Londra şehri halk kütüphaneleri açısından çeşitli bölgelere ayrılmıştır. Her bölgenin bir merkez kütüphanesi vardır. Bu kütüphanelerin her biri belli bir konuda yoğunlaşırlar ; sanat tarihi, ekonomi, edebiyat vb. British Council Camden bölgesindeki St. Pancras kütüphanesini görmemi tavsiye etti, ben de gittim. Dünyada bir İngiliz entelektüeli kadar nazik ve seçkin insan görmemişimdir. Entelektüellerin dışındakilere karışmam. Kütüphanenin müdürü Londra'yı sevip sevmediğini sordu. Ben de çok sevdiğimi, zaten İngiliz edebiyatını da sevdiğimi söyledim. "Kimleri tanıyorsunuz?" diye sordu. Doğal olarak önce Shakespeare'i, John Whiting'i, Julian Barnes'ı andım. Şair Keats'ı çok sevdiğimi de ekledim. Müdür, "İngilizceniz pek gelişmiş değil, Keats'ı anlayabiliyor muydunuz?" diye dürüstçe sordu. Ben de Türkiye'de çok geniş bir çeviri çalışması bulunduğunu, yalnız İngilizleri değil, Çekleri de, Rusları da, İskandinavlıları da tanıdığımızı söyledim. Keats'dan hangi şiirleri tanıdığımı sordu. Özellikle bir Yunan Vazonuna adlı şiirini andım. Tercüme dergisindeki çevirisinden bu şiiri ezberlemiştim. Şimdi ancak son dizeyi hatırlıyorum : "Güzellik gerçektir, gerçeklik güzelliştir." Meslektaşım Türkçe birkaç dize okuyup okuyamayacağımı sordu. Keats'in Türkçe'de nasıl ses verdiğini duymak istiyordu. Şiiri okudum. Onun üzerine gitti, bir yerlere telefon etti ve bana dedi ki "Keats'in evi müze haline getiriliyor. Kütüphanesi ile biz ilgileniyoruz. Daha açılış yapılmadı ama sizin için izin aldım." Yanıma bir mihmandar kattı ve böylece açılmamış bir müzenin ilk ziyaretçisi oldum. Evet, edebiyat bütün dünyada insanlar arası bir buluşma yeridir.

Son olarak, Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü'nde beni gerçekten mutlu eden iki olayı anacağım. Birisi, "**Kütüphanecilik Alanında Yeni Kavramlar, Araçlar, Yöntemler**" adlı kitabı yazabilmiş olmamdır. Bugün bile günümüz kütüphaneciliğinin genel çerçevesini ortaya koyabilen bir kitaptır. İkincisi, öğrencilerimle birlikte Anadolu'nun büyük bölümünde kütüphane ziyaretleri yapışımız, gezilerimizdir. İstanbul'dan trene biniyor, Eskişehir'e gidiyorduk. Oradan Ankara, oradan Sivas, Samsun, Trabzon, Trabzon'dan vapurla İstanbul. İzmir yönüne gittiğimizde İzmir'den vapurla. Geziler yorucuydu. Geceleri öğrenci yurtlarında kalırdık. Gezileri vapurla noktalamak tam bir dinlenme oluyordu. Gezilere çıkmadan önce,

katılacaklarla toplanır, şehirleri öğrenciler aralarında paylaşırlardı. Sonra da çocuklarla Yurt Ansiklopedisi'nden herbir şehir için tanıtıcı bir yazı hazırlanırdı. Bir şehre ilk gittiğimiz gün, bir çay bahçesi ya da ağaç altı bulur, tanıtıcı yazıyı hep birlikte dinlerdik. Öncelikle kütüphaneleri sonra da şehrin görülecek yerlerini gezerdik. Ankara'da Hacettepeliler bize öğlen yemeği verirler, Büyük Millet Meclisi'nin bahçesinde Hilmi Çelik'in sunduğu sandviçleri yerdik. Bir seferinde Ankara'da gençler "Hocam bir gece kulübüne gidelim" diye dayattılar. "Sabredin, Erzurum'a gideceğiz. Orada çok güzel gece kulüpleri varmış." dedim ama tutmadı. Sonunda çaresiz kaldım. Kendi başlarına giderler, tatsızlık çıkar diye korktum. Hep birlikte Regal diye bir yere gittik. Dans ettiler, oynadılar, kulübün şarkıcılarına katıldılar. O eksliğimiz de tamam oldu!

Anmam gereken bir şey daha var : bütün Almanya'da, Lonra'da, Paris'te, Roma'da, Washington'da (Library of Congress), Stockhom'de, Norveç'te, Qebec'de pek çok önemli kütüphaneyi görme fırsatı buldum. Çok şanslıyım.

Yedi buçuk sayfalık bir yazı yazdım. Yirmi beş yıl, dile kolay. Kimbilir neleri atladım, neleri unuttum. Şimdilik bu kadar.